

Gir cap a la narrativa

Ramon Canals
Universitat de Girona

Si hi ha un psicòleg que ha influït en l'educació quasi tant com Piaget, aquest ha estat Bruner. La seva autobiografia porta per títol *En busca de la mente* i, efectivament, tota la seva llarga vida l'ha dedicada a aquesta cerca, des dels seus inicis conductistes fins al seu posicionament actual per una psicologia i pedagogia *culturals*, passant pel que es coneix com a *revolució cognitiva*: la introducció del coneixement i de la ment en la psicologia.

Assessor pedagògic de Kennedy durant els anys seixanta, va tenir un paper decisiu en el replantejament de l'educació amb el treball que va culminar amb la publicació d'*El procés de l'educació* (1960), en el qual propugna un ensenyament rigorós de l'estructura i metodologia de les matèries, especialment les matemàtiques i les ciències, ja des de petits, en un desenvolupament en espiral, és a dir, retornant successivament als conceptes bàsics en nivells de més complexitat. Influí decisivament en els famosos projectes curriculars americans de ciències i matemàtiques que s'estengueren per tot el món, també entre nosaltres. També dirigí un excel·lent projecte de ciències socials, MACOS (Man, A Course Of Study). Bruner ha estat convidat repetides vegades per la Universitat de Girona i és doctor *honoris causa* per aquesta universitat.

En el llibre *The culture of education (La educación, puerta de la cultura*, Bruner, 1997), a més d'altres, explica la seva evolució fins a la *pedagogia cultural*, en la qual dóna un paper determinant a les narracions. Trenta anys després de la seva especial dedicació a l'educació a la qual acabem d'alludir, ens conta com els autors dels projectes curriculars s'adonaren que s'havien equivocat en donar per segura la implicació dels alumnes. El «descobriment de la pobresa» i el moviment dels drets civils els varen obrir els ulls. «Una teoria de l'educació que servís a tots ja no podia donar per suposat el suport i l'assistència d'una cultura benigna... Es neces-

sitava quelcom més per compensar el que molts de nosaltres percebíem llavors com el “dèficit” creat per la *privació cultural*».¹

Cada vegada Bruner s’anà preocupant més per com la cultura afectava l’aprenentatge escolar. I aquí connectà amb el pensament de Vigotski i la seva teoria historicocultural. Bruner conclou que «el paper del llenguatge i la cultura en el funcionament de la ment no tardà en minar la meua confiança en les teories més tancades i formalistes de l’encimat Jean Piaget, que deixava molt poc espai al paper capdavanter de la cultura en el desenvolupament mental».

DOS TIPUS DE PENSAMENT

Bruner reconeix el caràcter multidisciplinari del gir cap a la narrativa. «L’apreciació de la rellevància de la narració no ve d’una disciplina en particular, sinó de la confluència de moltes: literàries, socioantropològiques, lingüístiques, històriques, psicològiques, fins i tot informàtiques. I he arribat a prendre aquesta confluència com un fet vital, no només en els nostres propis estudis narratius, sinó també en els estudis educatius en general».

Des del punt de vista de la psicologia, però, aquest gir ve del reconeixement que hi ha dos tipus de pensament en els quals organitzem i gestionem el coneixement del món i estructurem la nostra experiència: allò logicocientífic i allò narratiu. El pensament logicocientífic, més especialitzat per tractar de les coses «físiques», no necessita presentació. Per la seva banda, el pensament narratiu, necessari per tractar de la gent i les seves situacions, el qual Barbara Hardy (citada per McEwan i Egan) veu omnipresent quan afirma que «somniem narrant, somiegem narrant, recordem, preveiem, esperem, ens desesperem, creiem, dubtem, planifiquem, revisem, critiquem, construïm, fonamentem, aprenem, odiam i vivim per mitjà de narratives».

Bruner ens diu que aquests dos tipus de pensament són tan universals que sembla que tenen les seves arrels en el genoma humà o en el llenguatge. També ens diu que totes les cultures tenen aquestes dues formes de pensament de maneres diferents i en proporcions diverses.

IMPORTÀNCIA DEL PENSAMENT NARRATIU

Construïm significats per entendre el món i buscar-hi un lloc

Encara que els significats estan en la ment, tenen els seus orígens en la cultura en la qual es creen i gràcies a la qual són comunicables. «És aquest caràcter situat

1. Es fa constar que totes les citacions de Bruner reproduïdes en aquest treball corresponen al seu llibre *La educación, puerta de la cultura*, Madrid, Visor, 1997.

dels significats el que assegura la seva negociabilitat i comunicabilitat. La qüestió no és si existeixen “significats privats”; el que és important és que els significats aporten una base per a l’intercanvi cultural. Conèixer i comunicar són altament interdependents... virtualment inseparables... És la cultura la que aporta els instruments per organitzar i entendre els nostres mons en formes comunicables». Bruner també ha fet aportacions experimentals decisives a la comunicabilitat i intersubjectivitat dels nadons.

Tal com assenyala David Lodge (citat per McEwan i Egan), «la narrativa és una de les operacions fonamentals de construcció de sentit que posseeix la ment; i, sembla ser, és peculiar tant dels individus com de la humanitat en el seu conjunt» (serà Egan qui estableixi el paralelisme entre l’evolució de la humanitat i la de l’individu).

Aquesta manera d’entendre el món permet buscar-hi un lloc personal. Tal com diu Bruner: «La manera de pensar i de sentir en què es recolzen els nens (tant com la gent en general) crea una visió del món en la qual, psicològicament, puguin buscar-se un lloc a si mateixos: un món personal. Crec que la producció d’històries, la narració, és el que es necessita per a això». Uns anys més tard, Egan ho corrobora: «L’habilitat per construir narracions i per entendre narracions és crucial en la construcció de les nostres vides i la construcció d’un “lloc” per a nosaltres mateixos en el possible món al qual ens enfrontem».

REPRESENTEM LES NOSTRES VIDES, CONSTRUÏM LA NOSTRA HISTÒRIA

És a través de les nostres narracions com principalment construïm una versió de nosaltres mateixos en el món.

La nostra experiència immediata, el que succeí ahir o el dia anterior, està emmarcada en la forma narrativa. A la pregunta de la mare sobre què ha fet avui a l’escola, el nen comença una narració... «Encara més sorprenent» —dirà Bruner—, «representem les nostres vides (així com les d’altres) en forma de narració.» Per exemple, ens trobem amb records de vida que s’escriuen en forma de biografies, autobiografies, etc. «Els psicoanalistes reconeixen que la persona implica narració, essent la “neurosi” reflex d’una història insuficient, incompleta o inapropiada sobre un mateix. Recordem que, quan Peter Pan li demana a Wendy que torni a la Terra de Mai Més amb ell, dóna com a raó que podria ensenyar a contar històries als Nens Perduts d’allà. Si sabessin com contar-les, els Nens Perduts podrien créixer».

Si no se sap construir la pròpia història, el nen està perdut. Les històries li serveixen per construir la pròpia història.

REPRESENTEM LA NOSTRA CULTURA

Les narracions també representen la nostra cultura. Diu Bruner: «Emmarquem les explicacions sobre els orígens culturals i les nostres més celebrades creences en forma d'història, i no és només el “contingut” d'aquestes històries el que ens enganxa, sinó “el seu artifici narratiu”». I veu les narracions de gran importància per a la cohesió cultural i social, ja que «és a través de les seves narracions com una cultura ofereix models d'identitat i acció als seus membres».

I Egan afegirà: «Recordem que l'estructura narrativa és característica de les explicacions de la història de la consciència humana com a tal; o sigui de les històries per mitjà de les quals relatem en termes generals el viatge educatiu de l'espècie humana i els canvis que han marcat el nostre desenvolupament com a éssers pensants».

DÈFICIT DE NARRACIONS EN L'ESCOLA D'AVUI

Bruner utilitza el mot *decoració* per indicar l'ús insuficient que es fa de les narracions a l'escola. Les classes de llengua i literatura, potser d'història, les utilitzen tangencialment, però no formen part del nucli del currículum, excepte al parvulari.

Egan, al seu torn, ens fa palès que a l'escola hi ha un excés de racionalització i un oblit de la imaginació.

Els dos constaten un dèficit del pensament narratiu i de formació en narracions. Amb això, diu Bruner, «no es pretén infravalorar la importància del pensament logicocientífic. El seu valor és tan implícit en la nostra cultura altament tecnològica que la seva inclusió en els currícules escolars es dona per suposat». I —afegim nosaltres— que també en les avaluacions nacionals i internacionals les matemàtiques i les ciències ocupin un lloc destacat. Continua Bruner: «Però no és un secret que per a molts dels nens en edat escolar les “ciències” han arribat a resultar “inhumanes”, “insensibles” i “repel·lents” malgrat els esforços de primera classe per part dels professors de ciències i matemàtica i les seves associacions. Efectivament, la pròpia imatge de la ciència com una empresa humana i cultural podria millorar-se si es concebés també com una història d'éssers humans que superen idees rebudes; ja sigui Lavoisier superant el dogma del flogist, Darwin repensant el respectable creacionisme o Freud gosant mirar sota la presumida superfície de la nostra autosatisfacció. Podem haver-nos equivocat en divorciar la ciència de la narrativa de la cultura». Heus aquí una altra coincidència àmplia amb Egan, que propugna revitalitzar l'ensenyament de les ciències amb narracions i biografies dels científics que l'han construïda.

Aquest dèficit de pensament narratiu explica, almenys en part, la deficient formació de l'univers subjectiu dels alumnes i les dificultats creixents per trobar

un lloc en el món. L'enorme augment de les migracions no facilita sentir-se en el món com a casa. No és fàcil ajudar un nen de deu anys a crear una història que l'inclogui en el món més enllà de la seva família i el seu barri si ha estat trasplantat del Marroc o del Pakistan.

DESENVOLUPAMENT D'HABILITATS NARRATIVES

Com desenvolupar a l'escola les habilitats narratives? Com crear «sensibilitat narrativa»?

1) Bruner no s'està de dir que «un nen hauria de “saber”, tenir una “idea” dels mites, les històries, els contes populars, els relats convencionals de la seva cultura (o cultures). Emmarquen i nodreixen una identitat».

2) Amb el treball amb narracions desenvolupem la imaginació necessària per trobar un lloc al món.

«Trobar un lloc al món, per molt que impliqui la immediatesa de la casa, el col·legi, el treball i els amics, és, en últim extrem, un acte d'imaginació. Així que per aquell que ha estat culturalment “trasplantat” hi ha el desafiament imaginatiu de la ficció i la quasi-ficció que el porta al món de les possibilitats...», ja sigui a través de novel·les o biografies d'immigrants i altres persones que busquen el seu lloc al món o simplement amb relats de final obert o que incloguin diferents versions o punts de vista d'un mateix esdeveniment.

«Un sistema d'educació ha d'ajudar els que creixen en una cultura a trobar una identitat dins aquesta cultura. Sense ella, s'ensopega en els esforços per assolir el significat. Només en la modalitat narrativa hom pot construir una identitat i trobar un lloc en la cultura pròpia. Les escoles han de cultivar-la, nodrir-la, deixar de donar-la per suposada. Hi ha molts projectes, no només en literatura sinó també en història i socials...».

LA CONSTRUCCIÓ NARRATIVA DE LA REALITAT

Les nostres vides transcorren dins el pensament narratiu. Poques vegades recorrem al pensament científic. Per això Bruner afirma que «ni el coneixement comprovat de l'empirista ni les veritats autoevidents del racionalista descriuen l'entorn en el qual la gent normal es dedica a donar sentit a les seves experiències»; posem per cas, la salutació irònica d'un amic o la tristesa profunda d'uns pares. «Aquestes són qüestions que necessiten un relat. I els relats necessiten una idea sobre les situacions humanes d'interacció, pressupòsits sobre si els protagonistes s'entenen entre si, preconcepcions sobre criteris normatius...».

Però les narracions no són només casos particulars. Hi ha també alguns universals que són essencials per viure en una cultura, per interpretar la realitat. Són

universals que passen de la vida a les narracions i de les narracions a la vida... «Així com la nostra experiència del món natural tendeix a imitar les categories de la ciència que ens és familiar, també la nostra experiència dels assumptes humans pren la forma de les narracions que utilitzem per explicar coses d'ells.»

Què podem aprendre de les narracions? Quins són aquests universals que dominen les interaccions entre la vida i les narracions i ens ajuden a estructurar el nostre pensament narratiu? Bruner assenyala els següents:

1) Estructura temporal. Els esdeveniments narratius se succeeixen en el temps cronològic i sobretot emocional, almenys en un començament, meitat i final. Així, també veiem i recordem els episodis i el conjunt de la vida.

2) Imitació dels gèneres. Els casos particulars s'adscriuen a gèneres o tipus determinats: donem sentit als esdeveniments assimilant-los a la forma de comèdia, tragèdia, ironia, romanç o a arguments tipus, com ara noi-dolent-sedueix-noia-maca, o el poder-corrump o el dolent-rep el que es mereix.

3) Les accions tenen raons: desigs, creences, valors, estats emocionals que es poden jutjar, valorar, segons esquemes normatius. Adjudiquem i valorem aquestes raons també en els esdeveniments de la vida.

4) Interpretacions múltiples. No hi ha una única interpretació, depèn del punt de vista, dels interessos del narrador: films com *Rashomon* (1950), que narra una mort des dels punts de vista dels familiars de la víctima, dels acusats i dels testimonis, o *Certezas absolutas: especulaciones sin garantía*, de Simon Schama, que explica un fet considerat heroic i les seves rèpliques.

5) Canonicitat implícita. Sempre remetent al que és usual, normatiu, acceptat per la societat. Els relats interessent perquè o bé són casos que trenquen amb allò establert o fan veure en allò establert alguna cosa de la qual ningú no s'havia adonat.

6) Ambigüitat de la referència. Les narracions sempre estan obertes al qüestionament per molt que es comprovin els fets. La vida també ho està, almenys en les interpretacions i justificacions possibles.

7) Centralitat de la problemàtica. Les històries que val la pena contar solen néixer de la problemàtica.

8) Negociabilitat. Les versions alternatives porten al pacte i aporten flexibilitat a la manera de pensar dels nens.

9) Continuitat històrica. La vida i la història no es componen d'històries autosuficients una darrere l'altra: es busca una continuïtat. S'explica Carlemany com un precedent de la unitat europea quan l'emperador no tenia ni podia tenir una idea del que seria Europa.

Egan desenvoluparà alguns d'aquests universals en la utilització didàctica de les narracions.

Acabem amb el que diu Bruner al final del pròleg de *La educació, puerta de la cultura*: «Ni l'escola ni l'educació poden entendre's ja com només vehicles de

transmissió de les habilitats bàsiques que es requereixen per guanyar-se la vida o per mantenir la competitivitat econòmica dels respectius països... No només de pa viu l'home; ni només de matemàtiques, ciències i noves tecnologies. La tasca central és crear un món que doni significat a les nostres vides, als nostres actes, a les nostres relacions. Vivim junts en una cultura, compartint formes de pensar, de sentir, de relacionar-nos... L'objectiu de l'educació és ajudar-nos a trobar el nostre camí en la nostra cultura, a comprendre-la en les seves complexitats i contradiccions. L'escola no pot continuar separada d'altres manifestacions de la cultura... Els mestres ajuden els nens no només a dominar les habilitats bàsiques, sinó també a conèixer i prendre consciència del món en el qual han de viure... La funció del mestre és *conscienciar* i informar sobre les maneres de donar sentit al món».

BIBLIOGRAFIA

- BRUNER, Jerome. *El proceso de la educación*. Mèxic DF: Unión Tipográfica Editorial Hispano Americana, 1963. (Manuales UTEHA; 181)
- *En busca de la mente: Ensayo de autobiografía*. Mèxic DF: Fondo de Cultura Económica, 1983.
- *La educación, puerta de la cultura*. Madrid: Visor, 1997.
- MCEWAN, Hunter; EGAN, Kieran. *La narrativa en la enseñanza, el aprendizaje y la investigación*. Buenos Aires: Amorrortu, 1995.
- SCHAMA, Simon. *Certezas absolutas: especulaciones sin garantía*. Barcelona: Anagrama, 1993.